

Korstmossen in het 5000-soortenjaar in de Gelderse Poort

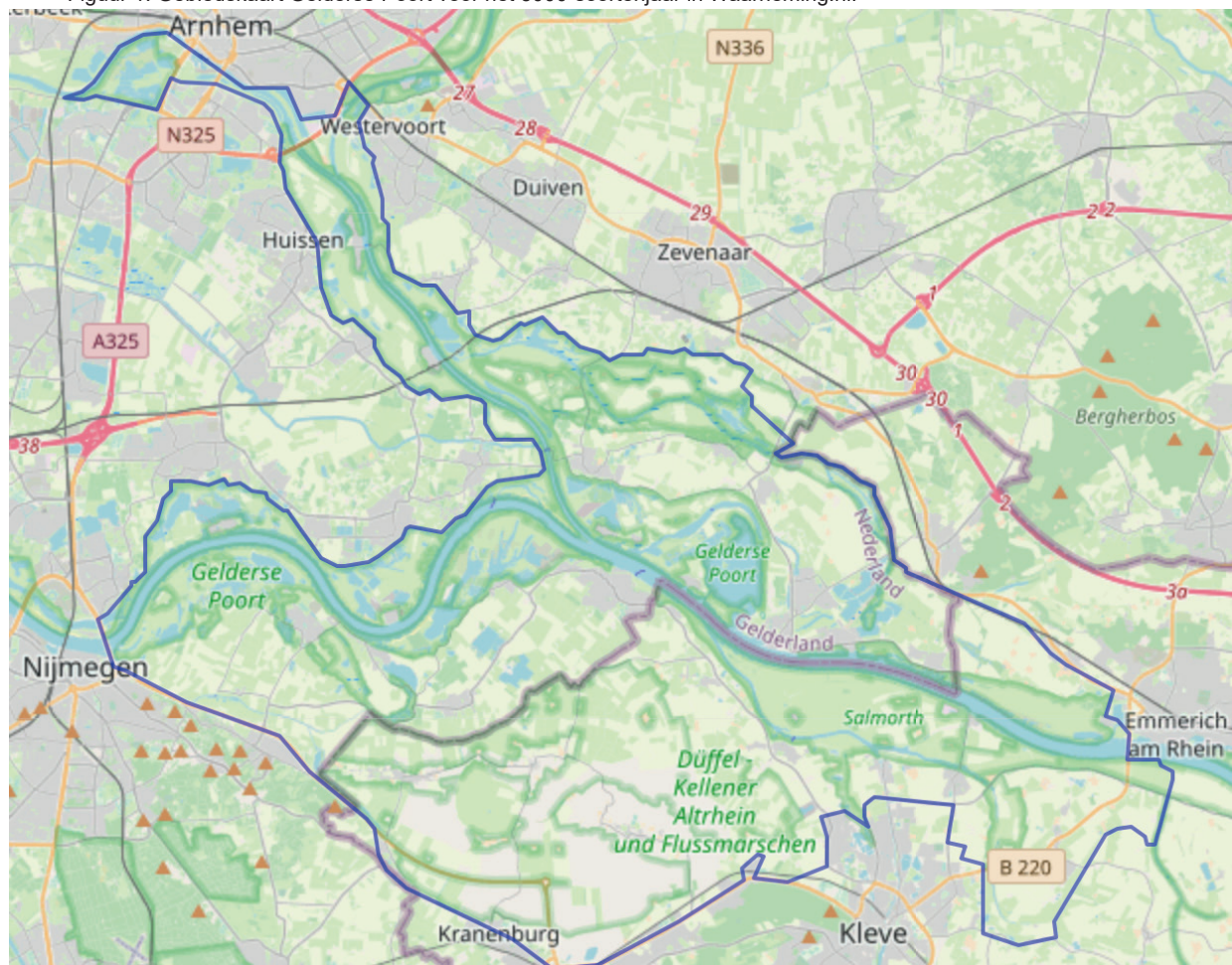
Erik van Dijk

Introductie

De Flora- en Faunawerkgroep Gelderse Poort en Staatsbosbeheer hebben zich, samen met zoveel mogelijk natuurliefhebbers, (amateur)biologen en andere waarnemers, ten doel gesteld in 2022 meer dan 5000 soorten te ontdekken. De Gelderse Poort is het gebied waar de Rijn vanuit Duitsland Nederland binnenkomt en zich vertakt in de Waal, de Nederrijn en de IJssel. De grenzen van de Gelderse Poort lopen vanaf de Duitse grens tot aan Nijmegen en Arnhem. Het

gebied ligt direct langs de rivieren en bevindt zich volledig in het fluviale floradistrict. Er is weinige stedelijke bebouwing. Een groot deel van het gebied wordt jaarlijks door hoogwater geïnundeerd. Het niet geïnundeerde deel van het gebied bestaat grotendeels uit intensieve landbouw. Toch zijn er pareltjes met rijke vochtige natuur. Een groot deel van de natuurwaarden is te danken aan de vorming van nieuwe natuur die in 1991 startte met de ontwikkeling van de Millingerwaard.

Figuur 1. Gebiedskaart Gelderse Poort voor het 5000-soortenjaar in Waarneming.nl.

Figuur 2.
Donkere
waterkorst
(*Pterygiopsis
neglecta*) in
de Millinger-
waard.
Foto: Erik
van Dijk.

Dit artikel geeft een overzicht van de korstmossen die in 2022 in de Gelderse Poort zijn aangetroffen in het kader van het 5000-soortenjaar. Het soortenjaar registreerde alle waarnemingen in Waarneming.nl en zo zijn ze ook in de NDFF opgenomen. Uiteindelijk zijn ruim 6000 soorten waargenomen, waaronder dus ook veel korstmossen.

Overzicht aangetroffen korstmossen

In 2022 zijn er drie BLWG-excursies geweest in de Gelderse Poort: Lobberdense Waard (januari), Groenlanden Zuid (maart) en de Millingerwaard (november). Daarnaast hebben vele waarnemers bezoekjes gepleegd aan de Gelderse Poort om met losse waarnemingen de korstmossen in 2022 op de kaart te zetten.

In totaal zijn er in 2022 214 soorten korstmossen en 21 soorten korstmosparasieten gevonden. Hieronder bevonden zich ook een aantal bijzonderheden. Zeven van de aangetroffen korstmossen zijn landelijk zeer zeldzaam, 26 zeldzaam en 36 schaars volgens de standaardlijst korstmossen (geraadpleegd via Verspreidingsatlas op 12 januari 2022). Eenentwintig van de aangetroffen soorten staan op de Rode Lijst korstmossen (Tabel 1).

Korstmosbiotopen in de Gelderse Poort

Een groot deel van de Gelderse Poort wordt gekenmerkt door dynamiek. Dynamiek door de rivier, dynamiek door de ploeg en dynamiek door de mensen. Kale grond is bijna overal of dynamisch, of weelderig begroeid, met daardoor weinig ruimte voor terrestrische korstmossen van schrale grond.

Zachthoutooibossen kunnen weliswaar aantrekkelijk zijn voor sommige korstmossen, maar het grootste deel ervan loopt jaarlijks tot boven ooghoogte onder tijdens hoogwaters. Mede daardoor zijn de zachthoutooibossen langs de bovenloop van de Waal niet heel rijk aan korstmossen, maar bezitten ze wel enkele karakteristieke korstmossen zoals gestippeld schriftmos (*Opegrapha vermicellifera*), groen schorssteeltje (*Chaenotheca brachypoda*), kort schorssteeltje (*Chaenotheca hispidula*) en allerlei schriftmossen.

De kribben zijn gemaakt van breuksteen en staan regelmatig langere perioden onder water. Een beperkte hoeveelheid korstmossoorten gedijt in dit milieu. Dit zijn donkere waterkorst (*Pterygiopsis neglecta*), grauwe schotelkorst (*Rinodina teichophila*), grijze citroenkorst (*Caloplaca chlorina*), grijzig dambordje (*Circinaria*

Tabel 1. Korstmossen die landelijk zeldzaam of zeer zeldzaam zijn of op de Rode Lijst staan en in de Gelderse Poort zijn aangetroffen in 2022.

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Zeldzaamheid	Rode lijst
<i>Acarospora anomala</i>	zinksteenschubje	zeer zeldzaam	gevoelig
<i>Acarospora moenium</i>	geschubd dambordje	zeldzaam	gevoelig
<i>Anaptychia ciliaris</i>	wimpermos	zeldzaam	bedreigd
<i>Botryolepraria lesdainii</i>	groene poederkorst	zeldzaam	thans niet bedreigd
<i>Bryostigma fuscum</i>	kiezelvlekje	zeer zeldzaam	
<i>Catillaria flexuosa</i>		zeer zeldzaam	
<i>Chaenotheca brachypoda</i>	groen schorssteeltje	schaars	gevoelig
<i>Chaenotheca hispidula</i>	kort schorssteeltje	zeldzaam	kwetsbaar
<i>Circinaria caesiocinerea</i>	grijzig dambordje	zeldzaam	thans niet bedreigd
<i>Coniocarpon cinnabarinum</i>	rood schorsvlekje	zeldzaam	(verdwenen)
<i>Enchylum limosum</i>	dun geleimos	zeldzaam	thans niet bedreigd
<i>Hypogymnia physodes</i>	gewoon schorsmos	algemeen	gevoelig
<i>Lecanora pannonica</i>	oosterse schotelkorst	zeldzaam	thans niet bedreigd
<i>Lecanora persimilis</i>		zeer zeldzaam	
<i>Lecanora sambuci</i>	vlierschotelkorst	zeldzaam	
<i>Lecanora subcarpineae</i>	berijpte schotelkorst	zeldzaam	thans niet bedreigd
<i>Lecidella carpathica</i>	donker purperschaaltje	zeldzaam	thans niet bedreigd
<i>Lempholemma chalazanum</i>	kalkrozijnenmos	zeldzaam	gevoelig
<i>Lempholemma polyanthes</i>	muurrozijnenmos	zeer zeldzaam	gevoelig
<i>Leproplaca chrysodeta</i>	kerkmosterdkorst	zeer zeldzaam	kwetsbaar
<i>Peltigera rufescens</i>	Klein leermos	algemeen	kwetsbaar
<i>Phaeophyscia endophoenicea</i>	lipschaduwmos	zeldzaam	gevoelig
<i>Physcia aipolia</i>	gemarmerd vingermos	schaars	bedreigd
<i>Physciella chloantha</i>	zonneklepjesmos	zeldzaam	
<i>Physconia distorta</i>	fors rijpmos	zeldzaam	bedreigd
<i>Placynthium nigrum</i>	zwarte grafkorst	schaars	kwetsbaar
<i>Pseudevernia furfuracea</i>	purper geweimos	schaars	kwetsbaar
<i>Pterygiopsis neglecta</i>	donkere waterkorst	zeer zeldzaam	
<i>Ramalina fraxinea</i>	groot takmos	zeldzaam	bedreigd
<i>Rinodina teichophila</i>	grauwe schotelkorst	zeldzaam	thans niet bedreigd
<i>Scytinium turgidum</i>	muurzwelmos	zeldzaam	thans niet bedreigd
<i>Strigula taylorii</i>	kalkspikkel	zeldzaam	kwetsbaar
<i>Toninia aromatica</i>	muurblaaskorst	zeldzaam	thans niet bedreigd
<i>Verrucaria bryoctona</i>	zandstippelkorst	zeldzaam	thans niet bedreigd
<i>Verrucaria dolosa</i>	donkergroene kalkstippelkorst	zeldzaam	
<i>Verrucaria praetermissa</i>	bleke waterstippelkorst	zeldzaam	thans niet bedreigd
<i>Xanthocarpia crenulatella</i>	smalle citroenkorst	zeldzaam	thans niet bedreigd
<i>Xanthoparmelia conspersa</i>	granietschildmos	schaars	kwetsbaar
<i>Xanthoparmelia loxodes</i>	bruin hunebedschildmos	zeldzaam	bedreigd
<i>Xanthoparmelia verruculifera</i>	wrattig schildmos	zeldzaam	bedreigd

Een volledige lijst van de gevonden korstmossen (en mossen) is te vinden op:

https://waarneming.nl/locations/677585/species/?species_group_id=12&start_date=&end_date=&filter_month=&filter_year=2022&include_exotic_and_extinct=on&use_local_taxonomy=on&own_species=all+species

Figuur 3.
Kiezelvlekje
(*Bryostigma*
fuscum).
Foto: Erik
van Dijk.

caesiocinerea) en roze rivierkorst (*Staurothele frustulenta*).

Bijzonder in de Gelderse Poort is het kerkje van Kekerdome. Dit is de enige kerk in Nederland die buitendijks staat en tijdens een voldoende hoog hoogwater in het water komt te staan. Op de oude muren van het 14de-eeuwse kerkje zijn de nodige leuke korstmossen van oude muren te vinden. Bijvoorbeeld groene poederkorst (*Botryolepraria lesdainii*), kiezelvlekje (*Bryostigma fuscum*) en muurschriftmos (*Arthonia calcarea*).

Achter de korstmostechnisch saaie kerk van Leuth staat op de begraafplaats een oude verweerde muur met wel een rijke korstmosflora, met onder andere kerkmosterdkorst (*Leproplaca chrysodeta*), muurblaaskorst (*Toninia aromatica*) en oosterse schotelkorst (*Lecanora pannonica*).

In de Gelderse Poort zijn verder ook alle algemene korstmosbiotopen te vinden zoals laanbomen, kleine bosjes, begraafplaatsen, stenen muurtjes en betonnen constructies.

Nieuwe korstmossen voor de Gelderse Poort

In totaal zijn in 2022 38 korstmossen gevonden in de Gelderse Poort die niet eerder in de NDFF zijn gemeld. De meeste zeldzame nieuwe soorten betreffen klimaatgangers die niet voor-

kwamen, nu nog zeldzaam zijn en over een paar jaar wellicht algemeen. Het betreft onder andere lipschaduwmos (*Phaeophyscia endophoenicea*), lobjesschildmos (*Physcia tribacia*), rommelig olievlekje (*Porina byssophila*), rood schorsvlekje (*Coniocarpon cinnabarinum*), witkopvingermos (*Physcia tribacioides*) en zonneklepjesmos (*Physciella chloantha*). Daarnaast zijn enkele plukjes gevonden van soorten die je eigenlijk niet in de Gelderse Poort zou verwachten. Het betrof purper geweimos (*Pseudevernia furfuracea*), purperkring (*Dendrographa decolorans*) en wimpermos (*Anaptychia ciliaris*).

Korstmosparasieten in de Gelderse Poort

In 2022 zijn er in de Gelderse Poort 22 soorten korstmosparasieten waargenomen. Hiervan waren de volgende 16 soorten nieuw:

Arthonia phaeophysciae, *Buelliella physciicola*, *Corticifraga fuckelii*, *Epithamnolia xanthoriae*, *Lichenochora obscurioides*, *Lichenodiplis lecanorae*, *Opegrapha rupestris*, *Paranectria oropensis*, *Pezizella epithallina*, *Pleospora physciae*, *Pronectria oligospora*, *Psammina inflata*, *Pyrenochaeta xanthoriae*, *Refractohilum peltigerae*, *Taeniolella phaeophysciae* en *Zyzygomyces physciacearum*.

Figuur 4. Wimpermoss (*Anaptychia ciliaris*), Circul van de Ooij. Foto: Jeroen Veeken.

Dankwoord

In het bijzonder wil ik Twan Teunissen (Staatsbosbeheer) en Thijmen van Heerde (Staatsbosbeheer) bedanken voor toestemming voor onderzoek in de afgesloten natuurgebieden in de Gelderse Poort. Daarnaast wil ik Guido Berger, Henk-Jan van der Kolk, Lukas Verboom en Koen Verhoogt bedanken voor hun deelname aan excursies en/of validaties van de waarnemingen. Voorts wil ik Guido Berger danken voor zijn waardevolle bijdrages met de vondsten van de groeiplaatsen van kiezelvlekje, donkere waterkorst, geschubd dambordje. Tot slot wil ik alle waarnemers van korstmossen in de Gelderse Poort in 2022 bedanken voor hun bijdrage aan het resultaat.

Referenties

Standaardlijst korstmossen Verspreidingsatlas
Waarnemingen en foto's uit de Gelderse Poort voor
2022 in Waarneming.nl

Auteurgegevens

E.A. van Dijk, Nijmegen, erik.vandijk1@icloud.com

Abstract

Lichen flora in the 5000 species year in the Gelderse Poort

In 2022 a group nature enthusiasts aimed to find more than 5000 species in the Gelderse Poort area (the upper part of the Dutch Rhine delta between Nijmegen, Arnhem and the German border). River forelands along the Rhine make up the greater part of the area, but two adjacent polders are also included. A total of 214 lichens, of which 21 are listed on the Dutch Red List, and 22 lichenicolous fungi were recorded, 16 of which were never recorded in the area before.